

TWO PIONEERS IN THE CRITICAL PROCESS OF MODERNISM: BAUDELAIRE AND BENJAMIN

Modernity is characterized by a sense of physical, social and spiritual fragmentation, by a loss of wholeness, a shattering of human connection, and disintegration of permanent value. Baudelaire who was an influential art critic aimed to bring modernity into poetry and painting. Baudelaire claimed that the modern in art related to the experience of modernity, that is, to an experience which is always changing, which does not remain static and which is most clearly felt in the centre of the city. For Baudelaire this was not only subject to swiftly changing fashions, although these were symptomatic of a modern type of experience but also constantly subject to renewal. The German critic Walter Benjamin writes of Baudelaire's own sensitivity to the traumatic shocks of the modern city. In 'The Work of Art in the Age of its Technical Reproducibility', Walter Benjamin considers the effects of new conditions of production on the structure of works of art. In this sense Walter Benjamin transformed Benjamin's engagement with the urban space of modernism into a critique of the ideological formation of modern life. Today, Benjamin's charge to read culture as ideology is interjected into the history of art as part of its critical methodology.

Anahtar Kelimeler: Modernizm, Baudelaire, Benjamin

Key Words: Modernism, Baudelaire, Benjamin

GİRİŞ

I. MODERNLEŞME VE MODERNİZM

Modernizm'deki değişimler önceki dönemlerin sanat ve kültürüyle karşılaştırıldığında oldukça farklı eğilimlerle belirlenir. Teknolojinin hızla gelişmesi, toplumun moda ve alışkanlıklarında olduğu kadar estetik beğenisinde de hızlı değişimleri ortaya çıkarır. Modern teknoloji her şeyden önce yaşama bakışta etkili bir dinamizm içerir. Bununla birlikte yenilik için duyulan amansız bir gereksinme, huzursuz bir yaşam duygusunu da beraberinde getirir. Sanayiciler 'yeni olanın daima iyi olduğunu' öneren yapay yollara başvururken, kullanılan eşyalar sürekli olarak yenileriyle değiştirilir ve bu durum, toplumsal yaşam biçimini olduğu kadar, felsefe ve sanata yönelik değerlendirmeleri de etkiler. Sanat eleştirisi ilk olarak sanatsal üslup ve bu üslubu biçimleyen toplumsal ve ekonomik koşullar bakımından bir sorgulama olur.

On dokuzuncu yüzyıl izlenimcilerle başlayan süreç hız ve devinim duygusu anlamında birçok modern ifade biçimi için öncü bir yaklaşım taşır. Teknolojik ilerleme kültür merkezlerini teknolojik anlayışa göre oluşturulmuş büyük kentlere dönüştürürken, bu koşullar altında Empresyonizm bir kent sanatı olarak ortaya çıkar. Bu anlamda Empresyonist sanat,

* Yrd. Doç. Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü-KAYSERİ

“...Kent yaşamının değişkenliğini, asabi ritmini, ani, keskin fakat daima gelip geçici olan izlenimlerini anlatır. Böyle olduğu için duyumsal kavrama yeteneğinin aşırı derecede geliştirilmesini, duyarlılığın yeni baştan keskin duruma getirilmesini ve yepyeni bir huzursuzluk ortamını gerektirir.”¹

Modernleşme ile ortaya çıkan karşıtlıklar ortamında sanat, estetik dünya ile toplumsal koşullar arasındaki uyumsuzluğa işaret eder. Ekonomik, siyasal ve toplumsal hayatın modernleşmesi ve modernizm arasındaki gerilime ilk işaret edenlerden biri Baudelaire olmuştur. 1848’de Paris’te kurulan barikatların ardından III. Napolyon’un cumhuriyet rejimini ezdiği 1851 darbesi, onun sanat üzerine görüşlerinin daha fazla depolitize olmasına yol açmıştır. Artık onun gözünde “faydacılık, güzellik fikrinin en şiddetli düşmanıdır... Sanat hayattan çekilmeli, toplumun hatta sanatçının da ötesinde kendine ait bir mecraya dönmeli, kendi araç ve gereçleriyle yetinmelidir.”² 20 yüzyıla gelindiğinde ise Marcel Duchamp ve Sürrealistlere kadar, modernist dönüşüm kendini topluma yabancılaştıracak, sanatın özerkliğini ilan edecektir. Clement Greenberg tarafından teorileştirilen formalist eleştiri ve modernizm etrafındaki tartışmalar, 1860’larda modernizmin başlangıcını Baudelaire’in edebiyatı ve resmin yüzeye taşınması üzerine yaptığı vurgu ile Kübizm ve Soyut Dışavurumculuğa yol açan bir geleneğin başlatıcısı olarak Edouard Manet’e dayandırmaktadır.³

II. BAUDALEİRE VE BENJAMİN’İN ELEŞTİRİSİNDE MODA VE ŞEHİR OLGULARI

Bu çalışmada temel olan iki düşünür Baudelaire ve Benjamin, modern yaşamda imgelerinin gücünü kavramış olmalarından dolayı modernizme bakışımızı belirlerler. Baudelaire bu imgeleri ikonlaştırarak modernitenin anlamlarını okur. Ona göre modernite

“...zamanın gelip geçiciliğidir; mekânların bir görünüp bir kaybolmasıdır; umulmadık, apansız deneyimlerdir. Zaman da mekân da bütünlük sunmaz, ..Fragmanlara parçalanmışlardır. Her bir fragman değişik ve yenidir; hep şimdiye aittir, anlıktır.”⁴

Modernite içinde zıtlıkları vurgulayan bu zaman kavramı, aynı zamanda moda olgusunu da içerir. Geçiciliği modernitenin sürekli şartı olarak vurgulayan Baudelaire için bu, yalnızca görsel iletişimin konusu değildir, aynı zamanda bu iletişimin kaydettiği ve uğraştığı modernitenin karakterini gösterir. Modernizmdeki moda ve geçicilik temalarına değinen Baudelaire’in modern resim ve kültür üzerine yazılarının en ünlüsü “Modern Yaşamın Ressamı”dır. Bu çalışma Romantizm ve çağdaş modernizm arasında bir köprü oluşturur. Romantizm’in ruhunu oluşturan coşkulu, asi ve hayalperest boheme karşılık, Baudelaire’in edebiyatında modernizmin bir alegorisi olarak ortaya çıkan dandy; katı, mesafeli, kılık kıyafeti kadar tavrında da ölçülü biridir. Sanatın toplumsal, siyasi ve ahlaki ideallerden arındırılmasını temsil eder. Aristokrasinin artık etkisini kaybettiği, demokrasinin ise tam olarak oluşmadığı bir geçiş döneminde ortaya çıkmıştır.

‘Modern Yaşamın Ressamı’nda Baudelaire sanatçı Constantin Guys’un çalışmalarını temel alırken, modern hayatın imgesinin yaygın olarak resimde ve resim yoluyla oluştuğu görüşünü savunur. İlk olarak Baudelaire’de dandy ile birlikte modernizmin şehir alanının bir imgesini oluşturan flaneur, kalabalıklar içinde olayları uzaktan gözleyen bir düşünür ve kent gezgini olarak ortaya çıkmaktadır. 19. yüzyıl insanına özgü olan bu karakterler teknolojik gelişmenin

1- Hauser, Arnold, Sanatın Toplumsal Tarihi, İstanbul, 1984, s.352.

2- Baudelaire, Charles, Modern Hayatın Ressamı, 2003, s. 25.

3- Sherak, Constance, High Art: Charles Baudelaire and the Origins of Modernist Painting, Art Bulletin, (Dec, 1997).

4- Baudelaire, a.g.e..., s.45.

hızıyla gelinen noktada insanın kendinden uzaklaşıp yabancılaşmasını örnekler. Gerçekte kendisi de "... Kalabalığın onu zorla kendine çekişine yenik düşmüş ve bir flaneur kimliğiyle kendini o kalabalıktan biri kılmıştır, bununla birlikte kalabalığın insanı olmaktan uzak bir yapı taşıdığı duygusunu içinden atamamıştır." 5 Kalabalığı bir 'dandy' olarak kendinden kurtulmak, kendini nesneleştirmek için kullanır. Sartre'ın Baudelaire'in kişiliği üzerine yaptığı yorum belki de bu uzaklığa bir açıklama getirir. Ona göre bu ilişki, "kendini keşfetmek, 'kendini sonsuz başkallığı içinde yakalamak' içindir. Bu arzuyla içine başkalarının gözünü sokar." 6

Dönemin sanatçısı bir 'dandy' ve bir aristokrat olarak kendini yalıtır, kalabalığı yalnızlık olarak görür. Topluma savaş açan Avangard Sanat, bütün bohemliği ve yıkıcılığına rağmen birçok sanat tarihçi için doğası bakımından yalnız ve aristokratik olarak değerlendirilir. Modern Sanat üzerine yazılarında Linda Nochlin, avangardın öncüsü olarak gördüğü Manet'in eserlerini "...topluma, doğaya yabancı ve hayata karşı da 'dandy'ninki gibi soğuk, mesafeli bulduğunu belirtir."

Sergileme ve izlemenin farklı alanlarında kavranan modanın geçiciliği, modernizmin sosyal etkinliğinin bir parçası olarak önem kazanır. Baudelaire için moda şimdiden geçmişe, sonsuzdan geçici ana doğru, her bir terimin kendi kimliği için diğerine bağlı olduğu özel ve genel arasındaki bir ayrıma işaret eder. "Moda, ölümün kadın aracılığıyla kıskırtılmasıdır. Ölüm her tehdit ettiğinde o değişmiştir; tazedir, yenidir. 'Şimdi', 'yeni' ve 'moda' biteviye tekrar eder durur." 8 Baudelaire modern zamanı bitmek tükenmek bilmez bir cehenneme çeviren bu durumu sonuna kadar yaşamış, keşfetmiş ve aşmaya çalışmıştır. Aynı görüşler Benjamin için de geçerlidir: 'yepyeni' olanda dünyanın çehresinin hiç değişmemesi modern zamandaki yalınlık ve bıkkınlığın ortaya çıkışı olarak görülür.

Modern yaşamın geçiciliği ve parçalanmasına uygun bir resim türü görsel bilginin mekanik ve tam bir dökümünü belirtmez. Baudelaire bu amaçla fotoğrafın rast gele gerçekçiliğine karşı çıkar. Bir tür kamera göz olarak flaneur, mekanik objektifliği değil, yoğunlaşma ve öznelliği amaçlar. Baudelaire'in bakış açısında hatırlanan deneyim modern yaşamı, öznel süzgeç yoluyla yapılan bir imge olarak ortaya çıkarır.

Şehir yeni bir estetik duyarlılık talep etmektedir ve Baudelaire, Modern Hayatın Ressamı adlı eserinde ticari skeçler yaparak hayatını sürdüren Constantin Guys'un çalışmalarında, resmetmeyi tercih ettiği formların yorumcusunu bulur. Constantin Guys sanat dünyasından bir kişilik değildir. Baudelaire göre hızlı fırça darbeleriyle oluşturduğu skeçler, şehir görünümünün dinamik karakterini ve anlığı yakalar. Baudelaire için imge yapım sürecinde kimliğini geri plana atan sanatçı önemlidir. Çünkü modernitenin gösteriye dönüşmüş alanında yaşam zaten bir imge olarak ortaya çıkar.

"...bu model, sanatçı/göz ve görünüm arasındaki ayrımın ortadan kalkması ile işler. Sanatçı kalabalıkta ve gün boyunca eleştirel bir mesafe olmaksızın duyuların deneyimine dalacak, daha sonra bu sahnelerin bir araya getirilmiş imgelerinden çalışmayı üretecektir. Modern hayat direk bir şekilde değil, izlenimler, hatıralar, sanatçının zihninde oluşan imgelerle oluşacaktır... Bu imgeler diğer geçici, eşit ölçüde kısa süren imgelerin devam eden akışı içerisinde anlamlıdır."

Modern yaşamın görünümünü yapılandıran bu temsil stratejisi Baudelaire için temel olmuştur. Ancak günümüz sanatsal yaklaşımları düşünüldüğünde bu strateji bir yeniden

5- Şener, Hasan Engin; "MARCUSE: İleri Sanayi Toplumunun Bir Eleştirisi (I)", (2000) C: I, No: 2, s. 80-88. <http://www.arguman.8m.com/marcuse.htm>

6- Baudelaire, a.g.e..., s.28

7- Baudelaire, a.g.e..., s.29

8- Baudelaire, a.g.e..., s.46

9- Ducker, Johanna, Theorizing Modernism Visual Art and The Critical Tradition, New York, 1994, s.11-12.

değerlendirmeye gerek duyar. Çünkü Baudelaire'in belirttiği moda ve geçicilik gibi temaları anlatmak için yetersiz kalmaktadır. Walter Benjamin ise şairin modern şehir yaşamına duyduğu ilgiyi, modern yaşamın gelişimindeki ideolojik yönün incelenmesi ile bütünleştirir. Benjamin'in düşüncesinde de imge, kurucu bir işlev yüklenmiştir ve şehir yaşamının kalabalıktaki insan üzerindeki yabancılaştırıcı etkisine değinir. Şehir caddelerinin değişen alanları, büyük mağazalar, kitlesel basın yoluyla artan baskı araç ve yöntemleri şehir insanının algılamasındaki değişimi zorlar. Modern yaşamın oluşturduğu görünümeler düşünüldüğünde Benjamin'in görüşleri, yeni bir perspektif sunar.

Benjamin'in dönemin sanat anlayışı üzerine değerlendirmeleri ve bunun kültürel analizi sanat tarihinde eleştirel metodolojinin önemli bir parçası haline gelir. Çalışmaları kapitalizmin neden olduğu kültürel değişmeyi inceler, temsil stratejilerinin estetik değerlendirmeleri ve aynı stratejilerin kültürel analizi arasında önemli bir halka oluşturur. Ayrıca onun bakış açısı Baudelaire'den farklı olarak kendisine felsefe aracılığıyla bir yol çizer. Benjamin için, "Baudelaire'in metnindeki modernitenin temsili her zaman ideolojik bakımdan kodlanır¹⁰ Özellikle bu süreçte psikoanaliz ve marksist teori, modern toplumun kültürel analizi için kullanılan yöntemlerdir. Benjamin için Baudelaire, tüketici merkezli bir sosyal yapıda modern yaşamın sosyal alanı olarak Paris'in görünümelerini yapılandırmıştı. Benjamin modern toplumun büründüğü pırlantının farkındadır:

*"Karşıt olarak, caddeleri, pasaj ve şehir görünümelerini modernite ve kültürel tarihin her ikisinde bulunan fantazmagorinin işlevine temel olan sergileme ve tüketim mekanizması için metaforlara dönüştür. Benjamin için bu alanlar, kapitalist ideolojinin gerçek, sembolik, araçsal ve mecazi açıklamalarıdır... Modern yaşamın üretiminde imgelerin rolünü yeniden değerlendirerek, Baudelaire'i büyüleyen moda fikrini keskin bir biçimde eleştirir. Benjamin modanın, yeni olarak malları sürekli fetişleştirme yoluyla insanı tüketime yönelten ideolojik bir araç olduğuna işaret eder."*¹¹

Bu anlamda modern yeninin imgesi olan moda, yanlış bilinçliliğin anlatımıdır.

*"Benjamin şehir alanı boyunca hareket eden merkezi bir figür, olarak Baudelaire'in flaneur'unu, şok anında etkili bir üretim olan bir imge biçiminde tasarlar. Benjamin'de imge bundan böyle, öznel görsel hatırlamanın estetik bir ürünü olarak anlaşılmayacak, onun yerine kavrama ve farkındalık üretmek ve alışkanlık ve ideolojinin körlüğünü kırmak için bir araç olacaktır. Benjamin'de şok kavramın ile ilgili olan imge, günlük şehir yaşamının parça parça ve ayrı elemanlarının açığa vurulması yoluyla üretilecektir."*¹²

Benjamin yoldan gelip geçenlerin edindiği şok deneyimi bir işçinin makine başındaki deneyimine benzetir. Mekanik üretim sistemindeki bir işçinin parçalanmış, izole niteliği gerçeği kavrayışta bir yabancılaşma duygusunu zorlar. Bu parçalanma şehir alanında kalabalığın yönelimsizliği ile benzeşir. Baudelaire'den farklı olarak modern yaşam deneyimindeki yabancılaşmış bakış açısını saptayan Benjamin, aynı zamanda buna eleştirel bir yaklaşım geliştirmeyi amaçlar.

Modernizmin sürekli değişim eğilimi sanatı da içine aldıkça, sanatsal temsilin sürekli

10- Ducker, a.g.e..., s.18

11- Ducker, a.g.e..., s.20

12- Ducker, a.g.e..., s.21

değişen biçimleri zorunlu olarak yaşamın yeniden değerlendirilmesini gerektirmiştir. Walter Benjamin, 1936 yılında yazdığı “Mekanik Yeniden Üretim Çağında Sanat Eseri” adlı metninde sanat eserlerini yabancılaşma anlamında analiz eder. Benjamin baskı, kopya ve fotoğrafta sanat eserinin başlangıçtan beri taşıdığı ‘aura’yı kaybettiğini tartışır. Benjamin’in düşüncesinde sanatın fonksiyonu büyülü ve saygın ritüelin alanından, I. Dünya savaşından sonra politik olarak kutuplaşan Avrupa’da korkunç sonuçlarıyla, pazarlama ve propaganda amacı için kitle üretiminin olduğu, politikanınkine kayar.

III. SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Modernleşme ve modernizm kavramları çoğu zaman birbirinden farklı olguları belirtmek amacıyla kullanılmıştır. Maddi bir süreç olarak modernleşme, ondokuzuncu yüzyıl sonunda Batıda ortaya çıkan kültürel bir süreç olarak modernizmden ayrılmaktadır. Baudelaire ve Benjamin modern sanata özgü gelişmeleri ilk fark edenler oldukları için önemlidir. Günümüzde sanatsal yaklaşımlar ve bunların teknolojik gelişmelerin hızıyla gelen noktadaki varoluşları sanat eserinin değerlendirilmesindeki eleştirel süreçte politik bir bilinçlenmeyi de gerektirir. Bu ilişki yirminci yüzyıl boyunca sanatın yönünü belirler. Toplum yaşamındaki sosyal eşitsizlikler en gerçekçi yazılardaki gerçekçi betimlemelerde ortaya çıkarılamaz. Benjamin’in de üzerinde durduğu gibi bu, yalnızca modern estetikteki şok taktikleri yoluyla olabilecektir. Bu teknikler Konstrüktivistlerin ve Dadacıların çalışmalarında olduğu kadar sinema ve günümüzün diğer birçok anlatım biçiminde etkili bir kullanıma sahiptir.

KAYNAKÇA

- Baudelaire, Charles, *Modern Hayatın Ressamı*, Çev: Ali Berktaş İstanbul, İletişim Yayınevi, 2003.
- Benjamin, Walter, *Pasajlar*, Çev: Ahmet Cemal, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1992 .
- Childs, Peter, *Modernism, London and New York*, Routledge, 2000.
- Ducker, Johanna, "Theorizing Modernism Visual Art and The Critical Tradition", New York, Columbia University Press, 1994.
- Hauser, Arnold, *Sanatın Toplumsal Tarihi*, Çev: Yıldız Gölönü, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1984.
- Sherak, Constance, *High Art: Charles Baudelaire and the Origins of Modernist Painting*, Art Bulletin, (Dec, 1997)
- Şener, Hasan Engin, "MARCUSE: İleri Sanayi Toplumunun Bir Eleştirisi (I)," *Demokrasi Kuşağı İçin Girişim*, C: I, No: 2, (2000)